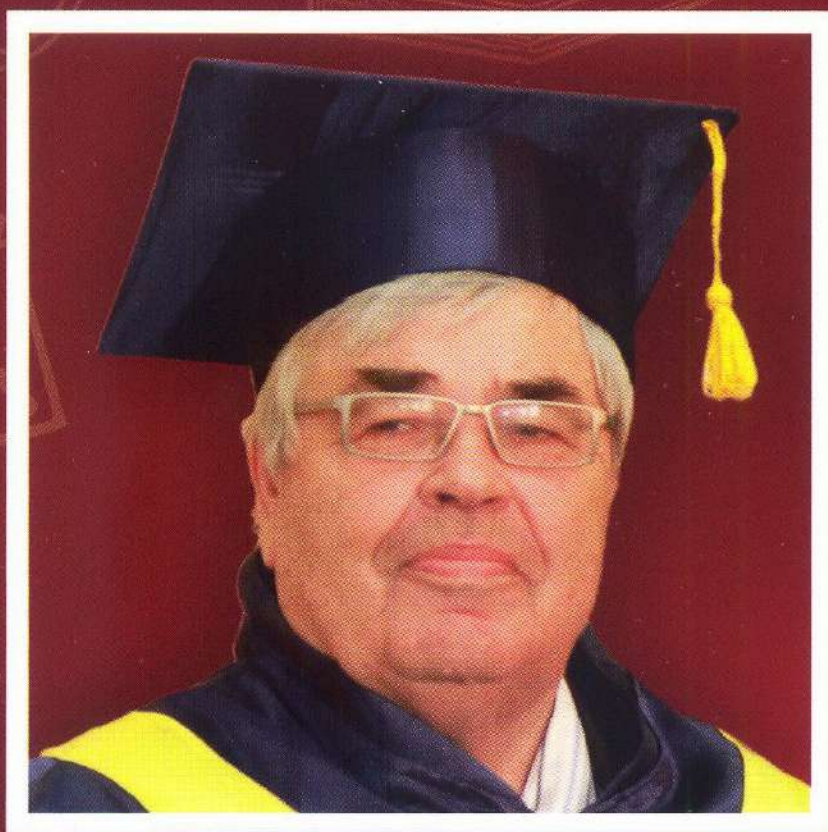

**НАУКОВА СПАДЩИНА
АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА
У ВИМІРАХ СУЧАСНОСТІ
ТА МАЙБУТНЬОГО**

**Матеріали
III Міжнародної науково - практичної
конференції**

11-12 квітня 2019 року
м. Чернігів

УДК 37(091)(477)-0513язюн
ББК Ч33(4УКР)
Н 34

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(протокол № 8 від 27 березня 2019 року)

Н 34 **Наукова** спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності та майбутнього : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 квітня 2019 року, м. Чернігів). Черкаси : Видавель Чабаненко Ю. А., 2019. 174 с.

ISBN 978-966-920-420-2

Збірник репрезентує авторські матеріали, представлені в рамках проведення

III Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності та майбутнього», які складають органічний комплекс з матеріалами, що увійшли до фахового збірника університету. Статті представлено у трьох рубриках: Персоналії в науці та освіті; Іван Андрійович Зязюн; Особистість у соціокультурному вимірі; Розвиток вітчизняних та зарубіжних освітніх систем.

Матеріали стануть у нагоді науковим працівникам, викладачам, здобувачам усіх освітніх та освітньо-наукових рівнів, учителям-практикам і керівникам закладів освіти.

УДК 37(091)(477)-0513язюн
ББК Ч33(4УКР)

Рецензенти:

Бахмат Н. В., доктор педагогічних наук, доцент [Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка]

Калашик Л. С., доктор педагогічних наук, професор [Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди]

© Авторські публікації, 2019
© Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені
Т. Г. Шевченка, 2013

ISBN 978-966-920-420-2

З М І С Т

Кремень В.Г. Освіта як гуманітарна складова безпеки	3
ПЕРСОНАЛІЇ В НАУЦІ ТА ОСВІТІ: ІВАН АНДРІЙОВИЧ ЗЯЗЮН ..	13

<i>Носко М.О., Носовець Н.М.</i> Ідеї І. А. Зязюна в контексті освіти в інтересах сталого розвитку	13
<i>Євтух М.Б., Проніков О.К.</i> Педагогіка добра Івана Зязюна в підготовці майбутніх учителів	22
<i>Michalski Ja.</i> Przywodztwo naukowe Iwana Andrejewicza Zjaziuna (perspektywa Polska)	29
<i>Ничкало Н.Г.</i> Філософські ідеї педагогіки добротворчості	35
<i>Szlosek Fr.</i> Mistrzostwo pedagogiczne Iwana A. Zjaziuna w percepcji polskich pedagogów	41
<i>Васютіна Т.М.</i> Підготовка студентів спеціальності «Початкова освіта» до формування в учнів громадянської та соціальної компетентностей в контексті ідей І. Зязюна	45
<i>Воскобойнікова Г.Л.</i> Педагогіка добра І.А. Зязюна у науковому й творчому поступі його учнів	51
<i>Дічек Н.П.</i> Внесок академіка І. Зязюна в утвердження в Україні людиноцентрированої педагогіки	54
<i>Кравець Н.П.</i> Використання положень педагогічної майстерності І. А. Зязюна на уроках української літератури в роботі з учнями з інтелектуальними порушеннями	59

ОСОБИСТІТЬ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ВИМІРІ

<i>Баніт О.В.</i> Психолого-педагогічні аспекти професійного розвитку топ-менеджерів у системі корпоративної освіти	66
<i>Жорова І.Я.</i> Методологічні концепти професійного розвитку педагога	70
<i>Міненко А.О., Донець І.О., Полієнко Г.О.</i> Філософська думка щодо професійного саморозвитку вчителя в сучасному освітньому просторі	81
<i>Мосейчук Ю.Ю.</i> Сутність професійного самовдосконалення майбутніх учителів фізичної культури	88

категорія теоретична, але також як практична діяльність наuczyciela została całkowicie pominięta.

Można zatem przyjąć, że dopiero przetłumaczona i wydana w Polsce w 2005 roku książka pt. *Mistrzostwo pedagogiczne*, której głównym autorem jest Profesor Iwan Andrejewicz Zjaziun jest inspiracją, w naszym kraju, do refleksji, na ten temat. Jest pozycją inspirującą tym bardziej, że w pracy Iwana A. Zjaziuna znajdujemy nie tylko teoretyczne rozważania na temat i istoty mistrzostwa pedagogicznego ale także wskazanie tych umiejętności, które są niezbędne do organizacji i realizacji działalności pedagogicznej na mistrzowskim poziomie w praktyce edukacyjnej.

Można zatem stwierdzić, że idea mistrzostwa pedagogicznego Iwana A. Zjaziuna jest nie tylko skierowana do ukraińskiego systemu kształcenia kandydatów na nauczycieli, ale jest uniwersalną koncepcją przygotowywania nauczycieli do pracy zawodowej na całym świecie.

Na koniec pragnę od siebie podziękować Profesorowi Iwanowi Andrejewiczowi za możliwość głębszego poznania Jego *Mistrzostwa pedagogicznego*, za wyrażenie zgody abym tę oryginalną książkę mógł przetłumaczyć na język polski. Dziękuję również za wspólne dyskusje dotyczące roli nauczyciela we współczesnej szkole. Zarówno z treści dzieł Iwana Andrejewicza Zjaziuna, jak i prowadzonych z Nim dyskusji wynikało, że mamy do czynienia z Człowiekiem o wyjątkowym talencie pedagogicznym, z Osobą która «czuje» zawód nauczyciela, jak mało kto, który z «krwi i kości» przynależy do tej profesji.

Bibliografia

1. Iwan A. Zjaziun. *Pedagogiczna majsternosc*. Wyd. II. Wyższa Szkoła. Kijów, 2004.
2. Iwan A. Zjaziun (red.). *Mistrzostwo pedagogiczne*. Tłumaczenie z języka ukraińskiego: Franciszek Szlosek. Warszawa – Radom, 2005.
3. M. Kopsztejn, D. Szeligiewicz–Urban, F. Szlosek (red.). *Filozofia Mistrzostwa pedagogicznego*. Radom, 2008.
4. *Uczycielu uczycieliw z lubowiu*. Kijew, 2013.

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЧАТКОВА ОСВІТА» ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ І. ЗЯЗІУНА

Т.М. Васютіна

кандидат педагогічних наук, доцент

*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
Київ, Україна*

В умовах реформування системи освіти в Україні та висуванні нових вимог до особистості вчителя як людини, здатної реалізувати Концепцію НУШ і сприяти різнобічному розвитку школярів, праці І. Зязиуна набувають нового значення і потребують переосмислення.

Особливо цінними у процесі підготовки майбутнього вчителя є наукові здобутки видатного вченого, які, за влучним висловлюванням Г. Васяновича, «...стали вже класикою вітчизняної педагогічної думки: «Педагогічна майстерність», «Краса педагогічної дії», «Філософія педагогічної дії», «Педагогіка добра», «Українська та зарубіжна культура», «Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз» та ін.» [1, с. 218]. На засадах основних філософсько-педагогічних ідей І. Зязиуна в сучасній освітянській глосарії уводяться нові поняття, які є фундаментальними для нової української школи та системи підготовки майбутнього вчителя: навчання впродовж життя, партнерська взаємодія, освітнє середовище, випускник НУШ як особистість, патріот, інноватор тощо.

Основоположні філософсько-педагогічні ідеї І. Зязиуна такі як: людина, її сутність та існування, філософські засади освіти, педагогічна майстерність, психологічний аспект проблеми розвитку особистості, культуротворча й естетична складові виховання особистості учня [1], отримують новий підхід з упровадженням Концепції НУШ (2017) [6], Державного стандарту початкової освіти (2018) [3], Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (2018) [7]. Кожна з його ідей знаходить своє втілення у більшій чи меншій мірі в змісті освіти усіх рівнів, формах, методах і засобах навчання та виховання сучасних школярів, системі теоретико-методичної підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності.

Цінними для модернізації вищої педагогічної освіти є переосмислення результатів аналізу І. Зязиуном явищ відчуження людини від суспільства і суспільних інститутів від людини, наявність елементів деморалізації та дегуманізації суспільства, людських

відносин у зв'язку з військовою агресією. Вчений, здійснюючи цей аналіз на засадах гуманістичної, культурологічної методології, допоміг сучасним ученим-реформаторам, педагогам-практикам глибше зрозуміти ряд наявних проблем, пов'язаних із вихованням людини, та окреслити орієнтири їх вирішення: забезпечення її творчого ставлення до праці, загальнокультурного і духовно-морального розвитку, соціальної активності, свободи, свідомого розуміння цілей і завдань суспільного розвитку. «Філософське розгортання уявлень про Людину, її змістовну сутність і перманентний розвиток, – зазначає І. Зязюн, – найбільш повно відображається в основі основ людської життєдіяльності – у способах її ставлень до інших Людей» [1, с. 219]. У цьому зв'язку, актуальним нині є створення належних умов для формування молодшого школяра як особистості, громадянина, для якого демократичне громадянське суспільство є осередком розкриття творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Втілення цього завдання буде здійснюватися у процесі формування в учнів основ громадянської та соціальної компетентностей під час навчання у школі I ступеня.

Теоретичний аналіз фахових джерел показав, що наукові праці з даної проблеми можна розглядати у різних напрямках. Питанням змістового забезпечення сучасної громадянської освіти та методичного втілення її у практику роботи закладів освіти, проблемам якісної перепідготовки кадрів, особливостям підготовки сертифікованих тренерів для закладів вищої педагогічної освіти нині активно приділяють свою увагу учені під керівництвом Н. Протасової (Л. Жабенко, Ю. Молчанова, Л. Парашенко та ін.), представляючи Швейцарсько-український проект «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – ДОССУ» [8]. Особливості організації виховної роботи у закладах освіти, побудови партнерської взаємодії висвітлені у працях В. Кириченка, О. Матвієнко, В. Сухомлинського, В. Хрипун та ін. Проблема важливості формування ціннісних орієнтацій особистості, як основи її громадянської компетентності, присвячені дослідження І. Беха, О. Вишневського, Г. Сороки та ін. Висвітлення актуальних проблем громадянського виховання молоді у різні періоди становлення України як незалежної держави, формування у неї національної самосвідомості, обґрунтування психолого-педагогічних та народознавчих основ її формування знаходимо у працях В. Андрушенка, Р. Арцишевського, І. Зязюна, В. Кременя, О. Сухомлинської та інших учених. Цінними є дослідження, пов'язані з формуванням громадянської компетентності учнів (В. Доміна, В. Сімеонова, Н. Степанова) та методичною підготовкою до цієї

діяльності майбутніх учителів початкової школи (А. Крамаренко, О. Лінник, Г. Черненко та ін.).

Орієнтирами для модернізації дисциплін, що забезпечують підготовку майбутніх учителів, є окремі положення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, де зазначено: «... З метою підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників громадянської освіти в системі формальної освіти відповідно до основних змістових напрямів громадянської освіти необхідно забезпечити:

- включення до стандартів вищої освіти, зокрема спеціальностей, що передбачають присвоєння кваліфікації педагогічного працівника, громадянських компетентностей;
- теоретичну і практичну підготовку для здійснення громадянської освіти у сфері формальної, неформальної та інформальної освіти;
- розроблення нових моделей виховання та навчання, нових навчально-методичних матеріалів для проведення занять та практичного засвоєння нових тренінгових методик з громадянської освіти ...» [7].

Таким чином, «плекання» майбутнього фахівця у педагогічному ЗВО (у контексті досліджуваної проблеми) має здійснюватись у двох напрямках: 1) розвиток у нього власної громадянської компетентності; 2) підготовка студента до формування громадянської та соціальної компетентності в учнів.

Зупинимось детальніше на окресленні суті поняття «громадянська та соціальна компетентності», як основи фахової підготовки майбутнього вчителя до здійснення досліджуваної діяльності.

У Концепції розвитку громадянської освіти в Україні представлено 9 тлумачень-проявів основних громадянських компетентностей, тобто спостерігаємо існування досліджуваного поняття у багатьох значеннях [7]. У Державному стандарті загальної початкової освіти (2011 р.) термін «компетентність» тлумачиться як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Також зазначено, що соціальна і громадянська компетентності як ключові мають міждисциплінарний характер, інтегруються за допомогою всіх освітніх галузей і спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських навичок співжиття і співпраці у суспільстві, дотримання соціальних норм. Основний обсяг матеріалу, який забезпечить формування цих компетентностей в учнів, представлено у галузі «Суспільствознавство» [2].

Вже у Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) формування в учнів досліджуваних компетентостей передбачено галуззю «Громадянська та історична» з урахуванням їх наскрізності. Так, метою даної освітньої галузі є: формування громадянської та інших компетентностей; власної ідентичності та готовності до змін через осмислення зв'язків між минулим і сучасним життям; плекання активної громадянської позиції на засадах демократії, інклюзії та поваги до прав і свобод людини; набуття досвіду співжиття за демократичними процедурами [3].

У навчальній програмі з предмету «Я у світі», яка реалізує зміст освітніх галузей «Суспільствознавство» (до 2021 р.) і «Громадянська та історична» (з 2017/2018 н.р.) досліджувані ключові компетентності характеризуються так: *соціальна* (здатність налагоджувати взаємодію з іншими дітьми та дорослими, працювати в команді, знаходити порозуміння, запобігати конфліктам, приймати самостійні рішення, відповідати за їх наслідки для оточення, ціннісно ставитися до довкілля та своєї особистості); *громадянська* (усвідомлення своїх прав і обов'язків, використання моделей поведінки, які відповідають нормам моралі і права, здатність критично мислити, приймати рішення, виявляти громадянську позицію у ставленні до природи, до людей, до самого себе) [9].

Найбільш цікавою для нас є структура громадянської компетентності, представлена колективом науковців швейцарсько-українського проекту DOCCU (керівник в Україні Н.Протасова), які займаються впровадженням освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини [8] (рис. 1.)

Структура громадянської компетентності представлена чотирма складовими, які мають своє змістове наповнення: знання та їх критичне розуміння, навички та вміння, цінності, ставлення.

Аналіз нормативних документів та фахових джерел засвідчив, що існує певне різноголосся у тлумаченні поняття «громадянська компетентність». Але, незважаючи на це, основи громадянської та соціальної компетентностей в учнів початкової школи формуються, зміст, методи, форми і засоби їх формування стрімко модернізуються.

Знання змісту, структури і методики формування громадянської та соціальної компетентностей молодшого школяра у підготовці майбутнього вчителя забезпечується через вивчення ним ряду дисциплін з 1 по 4-й курс. У процесі їх вивчення студент оволодіває: 1) знаннями про суть і особливості діяльності соціальних інститутів, процесів та структур у суспільстві; 2) знаннями про основні права і свободи громадян у демократичному суспільстві; 3) знаннями та

уявленнями людини про себе, сприйняття себе як соціального суб'єкта тощо; 4) знаннями про загальнолюдські норми і цінності, а також норми (звички, звичаї, традиції, закони тощо) в різних сферах і галузях соціального життя – національної, політичної, релігійної, економічної, духовної та ін.; 5) уміннями і навичками ефективної соціальної взаємодії (володіння засобами вербальної і невербальної комунікації, механізмами взаєморозуміння в процесі спілкування); 6) вмінням раціонально добирати зміст, форми, методи та методичні прийоми для формування у молодших школярів громадянської та соціальної компетентностей у інтегрованому предметі «Я досліджую світ» [5].

Рис. 1. Структура громадянської та соціальної компетентностей учня

Як свідчить аналіз освітньої програми підготовки бакалаврів початкової освіти, перші п'ять пунктів реалізуються наскрізно через змістово-технологічне забезпечення дисциплін з циклів: гуманітарної та соціально-економічної підготовки («Історія української державності», «Українська культура», «Філософія»); фундаментальної, природничо-наукової підготовки («Основи природознавства та суспільствознавства»), професійної та практичної підготовки («Психологія», «Дидактика», «Теорія і методика виховання», «Педагогічна творчість»). Тож університети загалом забезпечують теоретичну і практичну підготовку студентів до досліджуваної

діяльності у сфері формальної освіти, як того вимагає відповідна Концепція. Неформальна та інформальна громадянська освіта здійснюється через різноманітні благодійні акції студентів, посилення їхнього самоврядування, обмін досвідом зі студентами з українських та зарубіжних закладів вищої освіти тощо.

Щодо останньої вимоги Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (розроблення нових моделей виховання та навчання, нових навчально-методичних матеріалів для проведення занять та практичного засвоєння нових тренінгових методик з громадянської освіти), вона втілюється у дисципліні «Методика навчання освітньої галузі «Громадянська та історична». Освітнім результатом її вивчення є здатність студентів раціонально добирати зміст, форми, методи та методичні прийоми для формування у молодших школярів громадянської та соціальної компетентностей у інтегрованому предметі «Я досліджую світ» (пункт 6) та втілювати одержаний досвід у процесі педагогічної практики в закладах середньої освіти.

Основний акцент у викладанні даної дисципліни робиться на переорієнтацію форм організації освітнього процесу з класичних на лекції і практичні заняття з елементами тренінгів. Найпоширенішими нашими видами роботи є вправи з усіх груп інтерактивних методів навчання (за класифікацією О. Пометун), які лежать в основі тренінгових методик розвитку громадянської освіти: кооперативного – навчання в ротатійних парах, робота в малих групах; колективно-групового – обговорення проблеми в загальному колі, незакінчені речення, мозковий штурм; ситуативного моделювання – розігрування ситуацій за ролями; опрацювання дискусійних питань – «займи позицію», неперервна шкала думок, дискусія [4].

Отже, підготовка майбутнього вчителя до формування в учнів громадянської та соціальної компетентностей має відповідати вимогам сучасної початкової освіти. Ключовими у ній є вивчення студентами фахових дисциплін через тренінгові методики з громадянської освіти, наскрізне формування цих компетентностей у самих студентів у процесі вивчення усіх дисциплін реалізація ними соціально значущих проєктів, участь у волонтерській діяльності тощо.

Бібліографічний список

1. Васянович Г. Філософсько-педагогічні ідеї академіка Івана Зязюна. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 4. С. 217-227. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2014_4_26 (дата звернення 5.02.2019).
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL :

http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/ (дата звернення: 27.02.2018).

3. Державний стандарт початкової освіти. URL : <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 1.03.2018).

4. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів : Методичний посібник для вчителів початкової школи [О.І. Пометун, Л.В. Пироженко, О.А. Біда та ін.] Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 304 с.

5. Збірник програм навчальних дисциплін ОКР «Бакалавр» галузі знань 01 «Освіта» спеціальності 013 «Початкова освіта». Галузі «Природознавство» та «Суспільствознавство» [укл. Т.М. Васютіна, Л.І. Телецька]. Івано-Франківськ : НАІР, 2015. 70 с.

6. Концепція «Нова українська школа». URL : <http://nus.org.ua> (дата звернення: 1.07.2017).

7. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL : <https://mon.gov.ua/.../2018/.../1-kontseptsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-1701201/> (дата звернення: 04.02.2019).

8. Про проєкт «Живемо в демократії». URL : <https://www.living-democracy.com.ua/> (дата звернення: 27.03.2018).

9. Я у світі. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 3–4 класи (оновлено). URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.htm/> (дата звернення: 1.09.2019).

ПЕДАГОГІКА ДОБРА І А. ЗЯЗЮНА У НАУКОВОМУ Й ТВОРЧОМУ ПОСТУПІ ЙОГО УЧНІВ

Г.Л. Воскобойнікова
доктор педагогічних наук, професор
Київський міжнародний університет, Київ, Україна

*Ніколи серце не забуде
безсмертні іскри щирості й тепла,
того, хто вивів всіх нас в люди,
красиву й чесну педагогіку добра.
Його творіння, дане людям –
то справа честі і життя,
нести це світло гідно, всюди
є нашим кредо професійного буття!*